

**Azərbaycan Respublikası
Medianın İnkisafı Agentliyi**

Azərbaycançılıq ideyasının təbliği

Faiq Ələkbərli
dosent, fəlsəfə üzrə
fəlsəfə doktoru

IV Yazı

"Şəhidləri, dilləri, soyları bir olan bu qardaşların hər ikisi istiqlalə qovuşmayana qədər türkün tam zəfərindən danışmaq mümkün deyil"; 4 dəyən Cəfəroğlu qeyd edir ki, Azərbaycan və Türkiyə türkləri eyni soyu və dili paylaşdıqları halda, bəzi tədqiqatçıların (R.Qurşunluzadə və b.) M.F.Axundzadəni əcnəbi kimi təqdim etməsi anlaşılan deyil: "Bu hər bir Azəri türkünün nə qədər mütəəssir eləyirsə, eyni dərəcədə də bir soydan olan, bir dili paylaşan iki qardaşın – Azəri və Anadolu türkünün ortaq ədəbiyyat, dil və mədəniyyətini parçalamağa rəvac verir və təbii ki, məhz bu səbəbdən də hər iki tərəfdən olan türkləri əsla məmnun etməyəcəkdir. Mirzə Fətəli əslən və nəslən bir türk olduğu halda onu Türkiyə mühitinə əcnəbi bir müəllif kimi tanımaqdan güdülən məqsəd nədir? Anlaşılması ən çətin olan məsələ də elə budur. Əgər məqsəd Azəri türk müəlliflərini Anadolu mühərrirlərinə, Azəri türklərini isə Anadolu türklərinə əcnəbi kimi tanımaqdırsa, belə olan surətdə Füzuli və Nəsimi kimi böyük türk şairlərini də sadəcə "əcnəbi" Azəri mühitinə daxil edərək onları ümumtürk mədəniyyəti sahəsindən kənar saxlamaq lazımdır. Halbuki elə dünən Ulu Qazinin göstərişi ilə Ankarada toplanan ilk türk tarix qurultayında türk birliyinin ana vətəni, mənşəyi, mədəniyyətinin və ümumiyyətlə, bütün mövcudiyyətinin qətiyyəni "ayrılıq və qeyrilik" güdülmədən bir küll halında araşdırılması ilə bağlı qərar verilmişdir. Bu gün isə İstanbulda Qurşunluzadələr "reklamçıları"ın təşviqi ilə türk birliyini "əcnəbi" kimi bölücü kəlmələrlə təfriqəyə uğratmaqda davam etməkdədirlər".5

Bu onu göstərir ki, həmişə Türkiyə və Azərbaycan türklərini yalnız dışardan deyil, içəridən də bir-birindən ayırmağa xidmət edən qüvvələr olmuşdur və bu gün də var. Türkülüyün düşməni olan bu qüvvələr heç bir zaman türk millətlərinin birliyinə sevinməmiş, daima onlar arasında nifaq salmağa çalışmışlar. Biz bunu keçmiş tarixdə Teymurlar və Bəyazidələr, Şah İsmayıl və Sultan Səlimlər, Şah Təhmasiblər və Sultan Süleymanların nümunəsində çox görmüşük. Biz bunun 20-ci əsrin əvvəllərində də, Cümhuriyyət

dövründə və Cümhuriyyətin iş-

Əhməd Cəfəroğlunun dünyagörüşündə azərbaycançılıq, istiqlalçılıq və maarifçilik

ğalından sonra da şahidi olmuşuq. Bu gün də Türkiyə və Azərbaycan birliyinin, ilk növbədə siyasi, iqtisadi və hərbi, daha sonra dil, soy, mədəniyyət və s. sahələrdə birliyin baş tutması üçün əlindən gələni edən daxili və xarici qüvvələr vardır. *Eyni zamanda, o, 1960-1970-ci illərdə qələmə aldığı bir çox əsərlərində ("Azəri ədəbiyyatında spekulasiyaçılıq"; "Şair Şəhriyar"; "Azərbaycan ədəbiyyatı"; "Bilinməyən tərəfləri ilə usta Fuad Köprülü"; "Sovetlər Birliyi türkoloji araştırmalarında rus kultür üstünlüyü davası" və b.) Azərbaycan mədəniyyətinə və fəlsəfəsinə aid çox dəyərləri mülahizələr irəli sürmüşdür.*

Ə.Cəfəroğlu hesab edirdi ki, dünya ictimaiyyəti qarşısında Azərbaycanın istiqlal davasının siyasi yönə yanaşı, elmi istiqamətdə də aparılmasına və əsaslandırılmasına ciddi ehtiyac var. Bütün dünya bilməlidir ki, Azər-

baycan Cümhuriyyətinin yaranması təsadüfdən baş verməmiş, bu bir millətin təbii haqqı şəklində meydana çıxmışdır. Ə.Cəfəroğlu yazır: "Elmi münasibətin millətlər arasında gündən-günə sıxlaşması və bir-birini bu səbəb ilə daha çox tanıya bilməsi əvvəlcə böyük millətlərin mövzu daxilində qalan yurdumuzun artıq müstəqilən tədqiqini bir zərurət olaraq tələb etməkdədir. Öz-özünü şəxsən tədqiq etməyən millətlər başqa millətlərin etnoqrafik tədqiqi mövzusunda başqa bir şey olmamışdır. Halbuki Azərbaycan bu ibtidai dövrəsini artıq üzərindən atmış və qapısını da elmi kapitulyasiyondan çoxdan bağlamışlar".

İslam din və etiqadını baltalayan və təhqir edən bir ünsür olaraq tələqqi edilmişdir". 8

Ə.Cəfəroğlunun təbrincə desək, bu dövrdə Zakir rusların milliyyətərvər məhəlli (Quzey Azərbaycan) türk başçıların ətrafında apardığı oyunların qurbanı olmuşdur.9 Cəfəroğlu yazır: "Azərbaycanın ən milliyyətərvər şairlərindən biri olan Zakir düşməni Rusa qarşı qətiyyəni boyun əymək istəməmişdir".10 Cəfəroğlunun fikrincə, 19-cu əsr Azərbaycan maarifçilərindən milliyyətərvər, istiqlalərvər H.Zərdəbi isə azəri türkləri arasında birinci olaraq çarizmin Güney Qafqazda ruslaşdırma siyasətini sezmış, "Ə-

manəə olacağını açıq şəkildə görürdülər. Onlar milli varlığını təsdiqi yolundakı mübarizədə yeni bir cığır açdılar və milli mədəniyyət üçün yorulmadan çalışdılar".14 Ə.Cəfəroğlu daha sonra qeyd edir ki, ümumilikdə 1-ci rus inqilabı Azərbaycanın həm mədəni tələqqisi və milli ədəbiyyatının inkişafı, həm də milli məfkurənin formalaşması baxımından böyük bir mərhələnin başlanğıcı olmuşdur: "Bu tarixdən etibarən nisbətən daha geniş nəfəs almaq imkanı qazanan Azərbaycan türkləri siyasi və məfkurəvi təşkilatlanma istiqamətində olduğu kimi, milli ədəbiyyat, teatr, musiqi, mətbuat və maarif sahələrində də bö-

yük addımlar atmaq imkanı əldə etmişdilər".15

Əhməd Cəfəroğlunun fikrincə, milli istiqlal məfkurəsinin, milli ideologiyanın intişar tapmasında, "həqiqi milliyyətçiliyin geniş yayılmasında" M.Ə.Rəsulzadə və onun baş redaktoru olduğu "Açıq söz" qəzeti mühüm rol oynamışdır.1 Belə ki, Rəsulzadənin öndərliyi ilə ilk dəfə, həmin qəzetdə öz əksini tapan ideyalar get-gedə bütün Azərbaycan türklüyünü əhatə etmişdir. Cəfəroğlu yazır: "Onun "Açıq söz" qəzeti ilk dəfə milli cərəyanı ardıcıl və şüurlu sistem halına saldı, milli mövzunun geniş oxucu kütləsi arasında bir ilham mənbəyinə çevrilməsinə imkan yaratdı". 2 O yazırdı: "Bu gün milliyyət hissi ilə yaşayan Azəri gəncliyi arxada qalmış 28 mayıs üçün çarpışmalara davam etməkdədirlər. Onlar qırmızı rusları məğlub etməyə, Azərbaycanı yenidən özünün hürr və müstəqil bayrağına qovuşdurmayana qədər bu milli mücadilədən bir anda olsun əl çəkməyəcəklər. Bu Azəri türkünün haqqı və hər bir türk oğlunun vəzifəsidir. Bu haqqı inkar edən varsa, bizdən deyildir".3

"Bu iki azəri-türk ziyalısı dövrün münəvvər və milliyyətərvər zümrəsinin fikirlərini öz mətbuatları vasitəsilə yayarkən, cəhalət və təəssübkeşliyin milli inkişaf və istiqlal ideyası önündə böyük maneə olacağını açıq şəkildə görürdülər. Onlar milli varlığın təsdiqi yolundakı mübarizədə yeni bir cığır açdılar və milli mədəniyyət üçün yorulmadan çalışdılar"

milli fikirin inkişafına xidmət etməklə yanaşı, işini ehtiyatlı tutaraq təcridi təkamül yolu ilə getməyə daha çox üstünlük vermişlər. Belə ki, milli ideya onlar tərəfindən mətbuatda müəyyən üsul və sistemə tabe tutulmadan daha çox rəməz və işarələrlə ifadə olunmuşdur: "Bu iki azəri-türk ziyalısı dövrün münəvvər və milliyyətərvər zümrəsinin fikirlərini öz mətbuatları vasitəsilə yayarkən, cəhalət və təəssübkeşliyin milli inkişaf və istiqlal ideyası önündə böyük

Azərbaycan Respublikası Medianın İnkisafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur